

UDK 27-18-423.4+316.776"20"

Primljeno: 6. 9. 2019.

Prihvaćeno: 7. 4. 2020.

Pregledni znanstveni rad

PRILOG TEOLOŠKOM VREDNOVANJU POJMA SEKULARNOSTI

Marko MEDVED

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Teologija u Rijeci – Područni studij
Omladinska 14, 51 000 Rijeka
markomedved@gmail.com

Sažetak

Ovim radom autor daje svoj doprinos teološkom promišljanju o sekularnosti danas. Rad naglašava važnost ispravnog shvaćanja i prihvaćanja sekularnosti među vjernicima kao preduvjeta uspješnog izvršavanja crkvenog poslanja koje se sastoji u naviještanju vjere. U procesu prenošenja vjere suvremenom čovjeku Crkva treba ulaziti ponajprije u dijalog s osobama u njihovoj slobodi i individualnosti, radije negoli razgovarati s institucijama, strukturama i važećim ideologijama. Ispravno shvaćena sekularizacija upravo je zahtjev biblijske vjere u Boga Stvoritelja, koji priznaje autonomiju svijeta koji je stvorio. Pozivajući se posebice na talijanskog teologa rođenog u Rijeci Severina Dianicha, autor obrazlaže određene pozitivne aspekte sekularizacije, koji olakšavaju vjernicima prijelaz iz pretkoncilskog u koncilsko življenje kršćanstva. U kontekstu sekularnosti naglašava se potreba vrednovanja specifične uloge laikata u Crkvi. Sekularizacijom, odnosno gubitkom starih oblika vlasti i moći, Crkva svojom »novom formom«, novim obličjem zauzima ponizno mjesto u svijetu.

Ključne riječi: sekularnost, Drugi vatikanski koncil, vjerska sloboda, laici.

Uvod

Često se kod vjernika pojam sekularnosti shvaća isključivo u negativnom kontekstu ugrožavanja vjere i Crkve. Javlja se strah od sekularnosti, koji katkada dovodi i do njezina odbijanja. Suprotno tomu, sekularno ili svjetovno ne mora nužno predstavljati suprotnost svetomu. Uvjereni smo u potrebu ispravnog poimanja sekularnosti u Crkvi, bez čega je njezino poslanje navještaja vjere čovjeku današnjice uvelike otežano. U isto smo vrijeme svjesni potrebe promi-

šljanja sekularnosti i u izvancrkvenom kontekstu kao i opasnosti ideologizacije samog pojma, što zaslužuje zasebne radove.¹

1. Suvremena rasprava o sekularnosti

Zadnjih se desetljeća razvila teorija sekularnosti u sociologiji, filozofiji, religiji, politologiji itd. Bez pretenzije iscrpnog opisa, izdvojimo samo neke istaknute sudionike te rasprave. To su: Hans Blumenberg,² David Martin,³ Charles Taylor,⁴ Hans Joas,⁵ Talal Asad,⁶ Marcel Gauchet,⁷ Jürgen Habermas⁸ i Gianni Vattimo.⁹ Smatramo da je u duhu hrvatskog jezika primjerenije rabiti riječ *sekularnost* nego *laičnost*, koja dominira u latinskim jezicima.¹⁰

¹ O toj temi vidi u: Stijn LATRÉ – Walter VAN HERCK – Guido VANHEESWIJCK (ur.), *Radical Secularization? An Inquiry into the Religious of Secular Culture*, London, 2014.

² Iz obilnog Blumenbergova opusa spomenimo samo Hans BLUMENBERG, *Die Legitimität der Neuzeit*, Frankfurt am Main, 1966. i *Die Genesis der kopernikanischen Welt*, Frankfurt am Main, 1975.

³ Sociolog i anglikanski svećenik David Martin preminuo je 2019. godine. Napisao je sljedeća djela: David MARTIN, *Religion and Power: No Logos without Mythos*, Ashgate, 2014.; *The Future of Christianity: Usp. Reflections on Violence and Democracy, Religion and Secularization*, Ashgate, 2011.

⁴ Usp. Charles TAYLOR, *A secular Age*, London, 2007. O njemu vidu u: Ivica RAGUŽ, *Laička država i sloboda vjerovanja danas. Teološki osvrt na doprinos Charlesa Taylora*, u: *Diacovensia*, 21 (2013.) 4, 691–704.

⁵ Usp. Hans JOAS *Die Macht des Heiligen. Eine Alternative zur Geschichte von der Entzauberung*, Berlin, 2017.

⁶ Usp. Talal ASAD, *Formations of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*, New York, 2003.; *Secular Translations: Nation-State, Modern Self, and Calculative Reason*, New York, 2018.

⁷ Usp. Marcel GAUCHET, *Le religieux et le politique, Douze réponses de Marcel Gauchet*, Paris, 2010.; Patrice BERGERON, *La sortie de la religion. Brève introduction à la pensée de Marcel Gauchet*, Montréal, 2009. Valorizacija ovog povjesničara i društvenog teoretičara, značajnog po brojnim radovima iz povijesti religije, sociologije religije, političke filozofije i političke povijesti, na hrvatskom jeziku djelo je Hrvoja Špehara. Usp. Marcel GAUCHET, *Religija u demokraciji. Put laičnosti*, Zagreb, 2012.

⁸ Usp. Jürgen HABERMAS, *Postmetafizičko mišljenje II: članci i kritike*, Zagreb, 2015. Vidi posebno poglavlje »Religija u javnosti 'postsekularnoga' društva«, 277–294. Usp. Jürgen HABERMAS, *Između naturalizma i religije: filozofski članci*, Sarajevo, 2009. Vidi posebno poglavlje »Religijski pluralizam i građanska solidarnost«, 125–182.

⁹ Tim autorima dodajmo sljedeće: Rowan WILLIAMS, *Faith in the Public Square*, London, 2012.; Jeffrey STOUT, *Democracy and Tradition*, Princeton, 2004.; Robert AUDI – Nicholas WOLTERSTORFF, *Religion in the Public Square: The Place of Religious Convictions in Political Debate*, Lanham, 1997.; Nicholas WOLTERSTORFF, *The Mighty and the Almighty: An Essay in Political Theology*, Cambridge, 2012.; Robert AUDI, *Religious Commitment and Secular Reason*, Cambridge, 2000.; Lenn E. GOODMAN, *Religious Pluralism and Values in the Public Square*, Cambridge, 2014.

¹⁰ Hrvoje Špehar, referirajući se na *Opći religijski leksikon* (Zagreb, 2002.), iako upućuje na sličnost značenja termina *sekularnost* i *laičnost*, preferira uporabu termina *laičnost*. Usp. Hrvoje ŠPEHAR, *Laičnost u Europi*, Zagreb, 2013., 45–46.

Danas se promatraju rezultati višestoljetne društvene rasprave o sekularizaciji, koja je prvo označavala prijelaz osoba i dobara iz religijskog područja u svjetovno područje da bi potom postala sinonimom modernizacije. Teolog Harvey Cox ukazuje na promjene koje su, zbog čitava niza nutarnjih i vanjskih čimbenika, sada u tijeku kod suvremenih autora zaokupljenih tim pitanjem.¹¹

Opisujući shemu tranzicije između arhaičkog svijeta u moderni svijet, mnogi uočavaju proces koji se pojednostavljuje s dvije obrnuto proporcionalne silnice: rast modernizacije i smanjenje religioznosti.¹² No opravdano je pitati se: Je li klasična teorija sekularnosti još uvijek aktualna? Autor koji među sociolozima religije možda najbolje izražava taj novi val jest José Casanova.¹³

Kod sekularizacije nije riječ samo o jednoj u nizu pojava nego o procesu koji obilježava povijesnu transformaciju u zadnjim dvama stoljećima.¹⁴ Vrijedne prosudbe o tome zapisao je istaknuti isusovac Michel de Certeau.¹⁵ Ne ulazeći podrobnije u analizu pojma, zaključimo da ostaje otvoreno pitanje u kojoj se mjeri svijet predmoderniteta ili arhaičnosti uistinu može vezati samo za prošla vremena, na čemu je počivala klasična teorija sekularnosti, jer je očito da se ono ponovno javlja i danas. Rasprava o sekularnosti u našem se vremenu nastavlja između onih koji ostaju vjerni klasičnoj teoriji i inovatora.

Jedna od posljednjih studija o sekularnosti, objavljena 2019. godine, jest opširna studija Paola Coste,¹⁶ u kojoj autor kritički iznosi pogled na raspravu o sekularnosti posljednjih pedeset godina. Tvrdi da smo svjedoci promjene paradigme kojoj ne mogu izbjeći ni oni koji dekonstruiraju klasičnu teoriju ni oni koji joj žele ostati vjerni. Rezultat studije je ukazivanje na potrebu da se bolje analizira povijesni kontekst ili supstrat sekularizacije kao i nadilaženje ograničenosti uzrokovanih korištenjem dosadašnje terminologije.

¹¹ Usp. Charles TAYLOR, *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*, Princeton, 2013., XI–XXXVIII (Introduction to the New Edition).

¹² Usp. Olivier TSCHANEN, *Les théories de la sécularisation*, Genève, 1992.

¹³ Usp. José CASANOVA, *Oltre la secolarizzazione. Le religioni alla riconquista della sfera pubblica*, Bologna 2000.

¹⁴ Usp. Jean-Claude MONOD, *La querelle de la sécularisation. Théologie politique et philosophies de l'histoire de Hegel à Blumenberg*, Paris, 2016., 25.

¹⁵ Usp. Jean-Claude MONOD, Inversion du pensable et transits de croyance: la trajectoire de sécularisation et ses écarts selon Michel de Certeau, u: *Revue de théologie et de philosophie*, 54 (2004.) 4, 333–346.

¹⁶ Usp. Paolo COSTA, *La città post-secolare Il nuovo dibattito sulla secolarizzazione*, Brescia, 2019.

2. Crkveno učiteljstvo i sekularnost

Pojasnimo odmah da se pojam sekularnosti ne može izričito pronaći u koncilskoj terminologiji. Ono što danas izričemo tim pojmom, u koncilskom se nauku izražava na više načina.

2.1. Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*

Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Drugoga vatikanskog koncila *Gaudium et spes* ne koristi se riječima *sekularnost* ili *laičnost*, ali ih izražava dok spominje neovisnost i autonomiju u odnosima Crkve i svjetovnosti.¹⁷ Valja prije svega reći da se koncilaska konstitucija otvara čovjekovu svijetu u svim njegovim aspektima, uključujući i svjetovni, kako bi mogla ući u komunikaciju s čovjekom. Ona govori o autonomiji svjetovne stvarnosti (usp. GS 36), a upravo to pitanje ima veliku važnost kada je riječ o zdravom odnosu Crkve i države.¹⁸ S druge strane, konstitucija ističe da i samo stvorenje postaje nerazumljivo ukoliko se ta autonomija poima na krivi način.¹⁹

Tumačeći spomenute riječi koncilске konstitucije, mogli bismo reći da je sekularizacija upravo zahtjev biblijske vjere u Boga Stvoritelja, koji priznaje autonomiju svijeta koji je stvorio. *Gaudium et spes* u br. 42 vrednuje sve »dobro koje se nalazi u društvenom dinamizmu: napose razvoj prema jedinstvu, proces zdrave socijalizacije i građanskog i gospodarskog udruživanja« i potom tvrdi kako Crkva nije »vezana ni uz koji posebni oblik ljudske kulture niti uz bilo koji politički, gospodarski ili društveni sustav« te »na temelju te svoje univerzalnosti ona može biti najtješnjom vezom između različitih ljudskih zajednica i država«. To Crkvi omogućuje da »pomaže i promiče sve takve ustanove i ništa žarkije ne želi doli da se – služeći dobru svijetu – slobodno može razvijati

¹⁷ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965), br. 36, 42, 43, 75, 76, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: GS). O povijesti nastanka konstitucije vidi u: Josip GRBAC, *Graditelji Kraljevstva. Teologija rada II. vatikanskog sabora*, Rijeka, 1996., 33–88.

¹⁸ »Ako pod autonomijom ovozemnih stvarnosti podrazumijevamo da stvorene stvari pa i sama društva imaju vlastite zakone i vrijednosti koje čovjek mora pomalo otkrivati, primjenjivati i sređivati, onda je sasvim opravdano zahtijevati takvu autonomiju: to je ne samo zahtjev ljudi našega vremena nego odgovara i volji Stvoritelja«, GS 36,2.

¹⁹ »No ako se pod autonomijom vremenitih stvari podrazumijeva to da stvorene stvari ne ovise o Bogu te da se čovjek njima može tako koristiti da ih ne stavlja u odnos prema stvoritelju, svatko tko priznaje Boga uviđa neispravnost takvih mišljenja. Stvorenje naime iščezava bez Stvoritelja. Uostalom, svi koji vjeruju – pripadali oni bilo kojoj religiji – uvijek su čuli njegov glas i njegovo očitovanje u govoru stvorenja«, Usp. Miljenko ANIČIĆ, Crkva i »autonomija zemaljskih stvari« prema konstituciji »*Gaudium et spes*«, u: *Diacovensia*, 21 (2013.) 3, 507–533.

pod svakim oblikom vladavine koji priznaje temeljna prava osobe i obitelji kao i zahtjeve zajedničkog dobra« (GS 42). Koncil registrira duboku transformaciju struktura i ustanova u narodima kao posljedice razvoja u kulturi, ekonomiji i društvu te jačanje svijesti o dostojanstvu čovjeka, kao i osjetljivost političkog i pravnog poretka glede prava i dužnosti osobe i sve većih građanskih sloboda. *Gaudium et spes* nas podsjeća da je pravno-političko djelovanje posve u skladu s ljudskom naravi (usp. GS 75,1).²⁰ Uvažava se i legitimira pluralnost mišljenja, što za sobom povlači angažiranost laika u politici; laicima pripadaju, premda ne samo, svjetovne zadaće i djelatnosti (usp. GS 43). Poziva se na priznanje »legitimnih mišljenja koja se međusobno razilaze, i na poštivanje građana koji ih – također udruženi – časno brane« (GS 75,5). Za odnos Crkve i političke zajednice u pluralnom društvu, posebno za ulogu laika, važne su riječi iz GS 76,1 o razlikovanju djelovanja laika i hijerarhije: »Od velike je važnosti, osobito u pluralističkome društvu, da se ima ispravno mišljenje o odnosu između političke zajednice i Crkve te da se jasno razlikuje između onoga što Kristovi vjernici – bilo pojedinačno bilo udruženo – rade u svoje ime kao građani, vođeni kršćanskom svijesću, i onoga što rade zajedno sa svojim pastirima u ime Crkve.«

2.2. Deklaracija o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae*

Dobar dio zasluga u postupnom prihvaćanju demokracije i sekularnosti unutar Katoličke crkve u XX. stoljeću pripada Emmanuelu Mounieru,²¹ Gabrielu Marcelu, Jacquesu Maritainu i časopisu *Esprit*. Te su ideje ušle u Koncil i proširile se zajedno s onima američkog isusovca Johna Courtneya Murrayja (1904. – 1967.), kojemu je tijekom pontifikata Pija XII. zabranjeno poučavanje zbog ideja koje crkveno učiteljstvo tada još nije prihvaćalo. Plod novog poima-

²⁰ »Svi Kristovi vjernici trebaju biti svjesni svojega osebnog poziva u političkoj zajednici. Oni moraju svijetliti primjerom – utoliko naime što su vezani svijesću dužnosti i zalažu se u njegovanju zajedničkog dobra – tako da djelima pokazuju kako se međusobno usklađuju vlast sa slobodom, osobna inicijativa s povezanošću i potrebama čitavoga društvenoga organizma te odgovarajuće jedinstvo s korisnom raznolikošću«, GS 75,5.

²¹ Osnivač francuskoga personalističkog pokreta u tridesetim godinama XX. stoljeća bio je Emmanuel Mounier. On je 1932. godine pokrenuo časopis *Esprit*, a sljedećih je godina definirao filozofski, ideološki i politički osobit personalistički pokret. Središnja ideja Mounierove personalističke filozofije bila je aktivan angažman za novu civilizaciju, kojoj je u centru dostojanstvo ljudske osobe, a protivi se jednako individualizmu kao i kolektivizmu. Usp. Ivan ČULO, Recepcija Emmanuela Mouniera u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji do 1965. godine, u: *Nova prisutnost. Časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 15 (2017.) 1, 5–28.

nja odnosa Crkve i države je deklaracija o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae* Drugoga vatikanskog koncila, koja je pod povijesnim vidom najjasniji i nedvosmislen izraz posuvremenjenja Drugoga vatikanskog koncila. Deklaracija zastupa pravo pojedinca da ga svjetovna vlast ne sprečava slijediti zahtjeve vlastite savjesti. Drugim riječima, zahtijeva se sekularna, a ne konfesionalna država. Dok je *Syllabus* Pija IX. (1864.) osuđivao slobodu savjesti smatrajući je indiferentizmom, *Dignitatis humanae* Drugoga vatikanskog koncila prihvatila ju je kao potrebu ljudske osobe. Nije riječ samo o načinu ostvarivanja nekog principa nego o promjeni samog crkvenog nauka.²² To je prekid s dotadašnjim crkvenim naukom glede odnosa s državom. Zaključci glavnih svjetskih crkvenih povjesničara izriču kritičku prosudbu odnosa Crkve i države u XIX. stoljeću, odnosno tada dominantnoj nepopustljivoj (*intransigentnoj*) struji Rimske kurije koja ih je promicala. Povezano s time, crkveni historiografi pozitivno vrednuju promjene Drugoga vatikanskog koncila u tom pitanju.²³

2.3. Kompendij socijalnog nauka Crkve

Kompendij socijalnog nauka Crkve, koji je 2004. godine objavilo Papinsko vijeće *Iustitia et Pax*, u brojevima od 424 do 427 piše o odnosima Crkve i političke zajednice.²⁴ Riječ je o poglavlju »Država i vjerske zajednice«. Neposredno prije toga, u trima brojevima (KSNC 421–423) govori o vjerskoj slobodi kao temeljnom ljudskom pravu, upućujući na neke dokumente učiteljstva. Kompendij obrađuje pitanja koja nas ovdje zanimaju u osmom poglavlju naslovljenom »Politička zajednica«, posebno pod VI (Država i vjerske zajednice, a) Vjerska sloboda – temeljno ljudsko pravo i b) Katolička crkva i politička zajednica).

Kompendij podsjeća da se »pravo na vjersku slobodu mora priznati u pravnome poretku i biti sankcionirano kao građansko pravo« te da se »pravedne granice u ostvarivanju vjerske slobode moraju odrediti za svaku društvenu prigodu političkom razboritošću, prema zahtjevima općeg dobra« (KSNC 422)²⁵. Tvrdi se da »zbog svojih povijesnih i kulturnih veza s nekom

²² Usp. Marko MEDVED, Katolici i politika od *Syllabus*a do Drugog vatikanskog koncila, u: *Riječki teološki časopis*, 21 (2013.) 2, 341–362; Željko TANJIĆ, Koncilski govor o slobodi vjerovanja, u: *Diacoensia*, 21 (2013.) 4, 677–690.

²³ Usp. Roger AUBERT, Kontroverze među katolicima o liberalizmu, u: Hubert JEDIN (ur.), *Velika povijest Crkve*, VI/1, Zagreb, 1987., 716–737; Giacomo MARTINA, *Storia della Chiesa*, III, *Letà del liberalismo*, Brescia, 1995., 253–274.

²⁴ Hrvatsko izdanje objavljeno je godinu dana nakon toga: PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005. (dalje: KSNC).

²⁵ *Isto*, 300.

nacijom jedna vjerska zajednica može dobiti posebno priznanje od države« (KSNC 423),²⁶ iako »to priznanje ne smije ni na koji način stvoriti diskriminaciju civilnoga ili društvenoga poretka za druge vjerske skupine« (KSNC 423).²⁷ Pozivajući se na Koncil, Kompendij ističe razliku između Crkve, koja stremlji prema duhovnim dobrom, i države, koja ide za vremenitim (usp. KSNC 424).²⁸ Crkva nema preferencija društvenog poretka (usp. KSNC 424).²⁹ Neovisnost i autonomija ovdje se ne razumijevaju u smislu oštre separacije, već suradnje Crkve i države (usp. KSNC 425).³⁰ Crkva zahtijeva »slobodu izražavanja moralne prosudbe o toj zbilji uvijek kada to traži zaštita temeljnih prava osobe ili spasenje duša« (KSNC 426).³¹ Da bi spriječio moguće sukobe između Crkve i države, Kompendij poziva na »pravno iskustvo Crkve i države«, koje je »različito odredilo stabilne oblike odnosa i prikladnih instrumenata kojima se jamče skladni odnosi« (KSNC 427).³²

U koncilskim tekstovima, kao i u navedenom Kompendiju, ne treba tražiti riječ *sekularnost* jer je ondje nema. Tu se stvarnost ondje izražava drugim riječima poput *samostalnost* i *neovisnost*. Iz navedenih tekstova moglo bi se re-

²⁶ *Isto.*

²⁷ *Isto.*

²⁸ »Crkva i politička zajednica, premda se obje izražavaju vidljivim organizacijskim ustrojima, različite su naravi i po svojem oblikovanju i po ciljevima koje slijede. Politička zajednica i Crkva su, svaka na svom području, neovisne jedna o drugoj i autonomne. Crkva se organizira oblicima koji su kadri zadovoljiti duhovne zahtjeve njezinih vjernika, dok različite političke zajednice stvaraju odnose i ustanove u službi svega onoga što ulazi u vremenito opće dobro. Samostalnost i neovisnost dviju zbilja jasno se očituje nadasve u poretku ciljeva« (KSNC 424), *Isto*, 301.

²⁹ »Crkva poštuje zakonitu autonomiju demokratskog poretka i nema razloga da izrazi naklonost prema jednom ili drugom zakonskom ili ustavnom rješenju te nema ni zadaću ulaziti u pitanja političkih programa, osim u slučajevima njihovih vjerskih i moralnih implikacija« (KSNC 424), *Isto*, 301.

³⁰ »Crkva i politička zajednica izražavaju se organizacijskim oblicima koji nisu sami sebi svrhom, nego su u službi čovjeka da bi mu omogućile potpuno ostvarivanje njegovih prava koja pripadaju njegovu identitetu građanina i kršćanina, te ispravno ispunjavanje njegovih obveza. Crkva i politička zajednica svoju službu mogu obaviti 'na dobro svih što obadviye budu više išle za zdravom međusobnom suradnjom, vodeći, dakako, računa o prilikama mjesta i vremena« (KSNC 425), *Isto*, 301–302.

³¹ U nastavku se spominje da Crkva traži: »slobodu izražavanja, naučavanja, evangelizacije, slobodu bogoštovlja u javnosti, slobodu da se organizira i da ima vlastite unutarnje propise; slobodu izbora, odgoja, imenovanja i premještanja svojih službenika; slobodu izgradnje vjerskih zdanja; slobodu stjecanja i posjedovanja dobara prikladnih njezinu djelovanju, slobodu udruživanja ne samo s vjerskim ciljevima nego i s odgojnim, kulturnim, zdravstvenim i karitativnim« (KSNC 426), *Isto*, 302.

³² »To je iskustvo bitna uporišna točka za sve slučajeve u kojima država pretendira prodrijeti na područje djelovanja Crkve, priječeći joj slobodno djelovanje sve do otvorena progona ili, obratno, u slučajevima u kojima crkvene organizacije ne djeluju ispravno s obzirom na državu« (KSNC 427), *Isto*, 302.

ći da Crkva odbacuje onu vrst sekularnosti koju možemo nazvati laicizmom. Sekularnost koju promiču *Gaudium et spes* i Kompendij temelji se na suradnji Crkve i države. Postoje određene razlike između umjerene sekularnosti konstitucije *Gaudium et spes* (1965.) i *Kompendija socijalnog nauka Crkve* (2004.) s jedne strane, i promjene u nauku o odnosima Crkve i države koja proizlazi iz Deklaracije o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae* (1965.) s druge strane.

3. Teološko vrednovanje sekularnosti Severina Dianicha

Severino Dianich, istaknuti talijanski ekleziolog, u svojem djelu *Chiesa e laicità dello Stato* (2011.), pitanje sekularnosti sagledava s teološkog vida.³³ Dajemo mu ovdje velik prostor uvjereni da je njegovo promišljanje vrijedan doprinos ispravnom poimanju položaja Crkve u sekularnom društvu, posebice upućivanjem na koncilski nauk glede razlika u poslanju između hijerarhije i laika, odnosno principa crkvenog učiteljstva obveznog za sve i legitimne pluralnosti primjene nauka s obzirom na konkretne povijesne okolnosti, što je u domeni vjernika laika.

Razlikujući apsolutnost vjere od kontingentnosti politike,³⁴ Dianich tvrdi da Crkva treba davati prednost interpersonalnim odnosima u kojima se komunicira vjera, umjesto odnosu s institucijama, jer je društveni poredak podređen dobru osobe, a ne obrnuto.³⁵ Ne evangeliziraju se institucije i ustanove, već se evangeliziraju osobe, tvrdi Dianich. One u slobodi prihvaćaju evanđelje, a tu im slobodu institucije moraju jamčiti. Crkva se u nav-

³³ Usp. Severino DIANICH, *Chiesa e laicità dello Stato. La questione teologica*, Cinisello Balsamo, 2011.

³⁴ Severino Dianich, svećenik nadbiskupije Pisa (Italija), rođen u Rijeci 1934. godine, diplomu teologije postigao je na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Redoviti je profesor u miru sistematske teologije na Teološkom fakultetu središnje Italije u Firenci, gdje je predavao kristologiju i ekleziologiju. Predavao je i na Papinskom sveučilištu Gregoriana, na teološkim fakultetima Sicilije, Napulja, Milana, Cagliarija, Barcelone, Burgosa, Münstera, Addis Abbebe, Inchona, kao i na sveučilištima Santa Croce i Serraphicum u Rimu te sveučilištima u Pisi, Palermu, Macerati, Lecceu, Madridu, Bilbao, Louvainu, Limi, Phnom Pehnu itd. Bavi se pastoralom kulture, dugogodišnji je urednik časopisa *Vivens homo*, utemeljio je Poslijediplomski studij teologije i crkvene arhitekture u Firenci, gdje je 1967. godine osnovao Talijansku teološku udrugu, kojoj je predsjedao od 1989. do 1995. godine. Autor je brojnih znanstvenih radova na talijanskom i stranim jezicima. Uredio je zajedno s Giuseppeom Barbagliom *Nuovo dizionario di teologia*. Autor je brojnih radova teološkog i pastoralnog promišljanja u časopisima *Famiglia Cristiana*, *Jesus, Rocca, Vita pastorale*, *Settimana*, *Il Regno*. U Hrvatskoj je objavio jedan članak: Severino DIANICH, Učiteljstvo pape Franje – nove perspektive, u: *Riječki teološki časopis*, 24 (2016.) 2, 329–350.

³⁵ Severino DIANICH, *Chiesa e laicità dello Stato*, 53.

ještanju vjere mora obraćati svima, i onima koji ne vjeruju. Zbog toga mora paziti da u javnom prostoru ne stvori dojam da je svrstana na jednu stranu. Dianich podvlači razliku između političkog djelovanja pojedinca i djelovanja Crkve. Građani katolici, uz sve ostale sudionike u političkoj areni, predlažu programe iz bogate baštine kršćanske tradicije, tragajući za što većim konsenzusom i potporom izbornog tijela i javnosti. Crkva, međutim, radije naviješta evanđelje, usmjerena prema slobodi osobe, s razlikom da ne zahtijeva da bude obvezna za sve.³⁶

Po Dianichu Crkva u sekularnom društvu mora biti u stanju zauzeti stav poniznog naviještanja, uz razne druge ponude u društvu, izbjegavajući da se postavlja kao ona koja je iznad drugih. Crkvi ta poniznost, koju Pavao spominje koristeći se pojmovima glinenih posuda u kojima se vjera nalazi u osoba-ma (usp. 2 Kor 4,7), omogućuje interaktivan odnos s drugima u društvu. Dianich se poziva na Jacquesa Maritaina, tvrdeći da društvena prisutnost kršćana u svijetu politike mora počivati na kršćanstvu kao kvascu u društvenom životu naroda. Naime, uspjeh Crkve u pluralnom društvu ne mjeri se političkim rezultatima, ni brojem vođenih bitaka. S obzirom na eshatološku dimenziju kršćanskog pogleda na svijet, Crkva treba ići za poticanjem sazrijevanja u savjestima ljudi više negoli za pobjedama u parlamentu.³⁷

Dianich povezuje temu sekularnosti s pojmom moći i vlasti. Upozorava da vlast za kojom Crkva treba težiti nije svjetovna vlast, pri čemu upućuje na Isusove riječi Pilatu: »Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta« (Iv 18,36). Iskustvo nam govori da su neki događaji u povijesti, koji su se na prvi pogled činili »pobjedama« Crkve, na kraju pokazali kao porazi evanđelja. Priželjkivati stjecanje vlasti u društvu, čak i kad je ona legitimna, odnosno demokratski stečena, postavlja crkvenoj vlasti ozbiljna pitanja. Upravo se zbog toga Crkva trajno treba preispitivati pred Gospodinom.³⁸ Dianich podsjeća da *Gaudium et spes* u točki 76 tvrdi kako je crkvena vlast drukčija od svjetovne te da će Crkva čak odustati od nekih povlastica ukoliko bi one ugrožavale njezino svjedočenje (usp. GS 76).³⁹

Tvrdeći da sekularnost države nije novotarija, Dianich piše kako se zadnjih desetljeća mogu čuti oprečne tvrdnje, s jedne strane o tome da Crkva ne poštuje sekularnost, i s druge strane da se prihvaća samo 'zdrava' sekularnost, što bi podrazumijevalo da oblik sekularnosti koji je na snazi nije pri-

³⁶ Usp. *Isto*, 54–55.

³⁷ Usp. *Isto*, 63–65.

³⁸ Usp. *Isto*, 68.

³⁹ Usp. *Isto*, 66–79.

hvatljiv. Prije negoli optuži civilno društvo i njezine političke aktere, Crkva bi u prvom redu, smatra Dianich, trebala analizirati i mirno prihvatiti promjene koje su se dogodile u suvremenome povijesnom razdoblju. Iz ispravnog razumijevanja vlastita poslanja, odnosno zadaće da prenosi vjeru suvremenom čovjeku, Crkva treba ulaziti u dijalog s osobama u njihovoj slobodi i individualnosti, radije negoli razgovarati s institucijama, vladajućim filozofijama ili ideologijama. Na prigovor kako bi to značilo vratiti Crkvu u privatnu sferu, područje savjesti i vjere, umjesto djelovanja na društvenom području, Dianich odgovara protupitanjem ne bi li takvo predbacivanje značilo ustvari podcijeniti samu vjeru i njezinu snagu da bude kvasac svijeta, kao i znak nedostatka povjerenja u djelovanje pojedinaca u korist općeg dobra. Riječ je o tome da treba znati razlikovati koja je zadaća laika i koja je zadaća pastira. Dianich poručuje kako je zadaća pastira naviještati vjeru, a ne ovaj ili onaj politički program, te njegovanje bratskih odnosa sa svima, ponad političke pripadnosti. Samo na taj način može se otkloniti velika prepreka naviještanju evanđelja, a to je sumnjičavost upravo onog dijela društva prema kojem bi se evangelizacijsko poslanje Crkve trebalo intenzivnije posvetiti i koji misli da Crkva, unatoč prihvaćanju sekularnosti, skriveno priželjkuje vlast i zahtijeva staru hegemoniju u društvu.⁴⁰

Imajući na umu situaciju zadnjih godina, kada su se na području nekih etičkih pitanja u mnogo država crkveni nauk i civilno zakonodavstvo našli na suprotnim stajalištima, Dianich u prvi plan stavlja navještaj vjere, što u više navrata proglašava središnjom zadaćom Crkve. Navedeno kontrapozicioniranje, smatra on, stavlja ne male prepreke uspjehu Crkve u naviještanju vjere. Zbog toga ukazuje na to da u naviještanju treba razlikovati između apsolutnoga i relativnoga, pri čemu, dakako, u prvi plan stavlja apsolutnost u iskustvu vjere. Samo s tom potrebnom distinkcijom, smatra Dianich, Crkva se uspješno može suočiti sa složenim situacijama u društvu, koje u političkoj dijalektici rijetko kad pronalaze idealno i besprijekorno moralno rješenje. Pred lamenacijom da Crkva ne uspijeva utjecati na zakonodavstva država u donošenju zakona, Dianich podsjeća da se, kako *Gaudium et spes* tvrdi »snaga koju je Crkva sposobna unijeti u današnje ljudsko društvo sastoji u vjeri i ljubavi, a ne u nekom izvanjskom gospodstvu koje bi se vršilo ljudskim sredstvima« (GS 42,3). Znajući da se poslanje Crkve ponajprije ostvaruje u njezinu odnosu sa savjestima osoba, Crkva će odgovoriti na potrebu da djeluje za opće dobro na način da zadobiva povjerenje građana putem evanđeoske forme svojeg svjedo-

⁴⁰ Usp. *Isto*, 66–79.

čenja, koja poput kvasca potpomaže širenju ćudoređa i kulture. To područje, mnogo više negoli polje zakonodavstva, na kojemu se vodi politička borba, za Dianicha čini vlastito područje poslanja Crkve.⁴¹

Po Dianichu zakon po sebi nije vrednota, već je sredstvo poboljšanja situacije u društvu. Stoga neka ne začuđuje kada vjernici, tvrdi talijanski teolog, ujedinjeni oko jedne vrednote biraju različita sredstva u njezinu ostvarenju pomoću zakonodavnih akata. Ta pluralnost proizlazi iz višestrukih i međusobno različitih procjena konkretne situacije, što povlači za sobom pluralitet načina djelovanja. Povezano s tim, Dianich se zauzima za potrebu formuliranja novog modela unutarcrkvenih odnosa. Tako dolazimo do specifične zadatke laika koja se ostvaruje u područjima njihove kompetencije, osobito u njihovom iskustvu o tome što je realno moguće ostvariti, a što se u danom trenutku ne može realizirati. Nije riječ o tome da bi laik zahtijevao takvu slobodu koja bi bila neovisna od suda učiteljstva glede vrednota i obveza kršćanina u javnome životu, već o tome koja se politička i pravna sredstva, ovisno o pojedinačnoj situaciji, smatraju prikladnima u konkretnom slučaju. Dianich pritom podsjeća na uspješno nadvladavanje situacije u kojoj se 1978. godine, nakon što su talijanski građani referendumom prihvatili zakon o abortusu, našla Talijanska biskupska konferencija. Ona tada nije sankcionirala katoličke političare – premijera Giulija Andreottija i predsjednika Republike Giuseppea Leonea – kada su stavili svoje potpise na zakon o pobačaju, za razliku od belgijskog kralja, koji je u sličnoj situaciji podnio ostavku. Analizirajući poslanje laika kako ga definira *Gaudium et spes* u broju 43,⁴² Dianich ističe da poslušnost laika crkvenom učiteljstvu obuhvaća područje vjere i etičkih principa, a uzimanje u obzir nauka (latinski izvornik govori o opservanciji prema nauku učiteljstva, *doctrinam Magisterii observanter*) odnosi se na *discernimento* (razlučivanje) konkretne situacije i realnih mogućnosti koje se otvaraju (usp. GS 43,3).⁴³

Za Dianicha sadašnji povijesni trenutak može značiti novi početak, milosni trenutak za Crkvu. On ga uspoređuje s XIX. stoljećem kada je Crkva bila lišena političke vlasti gubitkom Papinske Države i uspostavom liberalnih

⁴¹ Usp. *Isto*, 67.

⁴² »Njihovoj već pravilno oblikovanoj savjesti pripada da božanski zakon bude upisan u životu zemaljske zajednice. Od svećenika, pak, neka laici očekuju svjetlo i duhovnu snagu. No neka ne misle da su njihovi pastiri uvijek tako stručni da mogu imati spremno konkretno rješenje za svako pa i najteže pitanje koje iskrnsne ili da su oni za to poslani; neka radije sami – prosvijetljeni kršćanskom mudrošću i zdušno uzimajući u obzir nauk crkvenog učiteljstva – preuzmu svoju vlastitu zadaću«, GS 43 (*Ipsi potius, sapientia christiana illustrati et ad doctrinam Magisterii observanter attendentes, partes suas proprias assumant.*)

⁴³ Usp. Severino DIANICH, *Chiesa e laicità dello Stato*, 80–84.

poredaka. Gubitkom starih oblika vlasti i moći sekularno društvo postavlja danas Crkvu u situaciju zauzimanja poniznog položaja u ljudskom gradu. To treba dovesti do nove forme Crkve, svježije i sličnije Kristu (*forma Christi – forma Ecclesiae*). Samo na taj način, u današnjim okolnostima suvremenih demokracija koje otvaraju Crkvi široko polje djelovanja, stvaramo okolnosti da osobe u potpunosti slobodi osluhnu i prihvate evanđeosku poruku koju im Crkva naviješta.⁴⁴

Zaključak

U procesu sekularizacije, gubitkom starih oblika vlasti i moći, Crkva treba zauzeti ponizno mjesto u svijetu. Ta »nova forma Crkve« (novo obličje), o kojoj je talijanski teolog Severino Dianich progovorio još prije početka Franjina pontifikata, upućuje upravo na napore današnjeg Pape, koji pokušava ići u smjeru reforme Crkve, siromašne Crkve i Crkve za siromahe. Papa je u govoru na Petom nacionalnom skupu talijanske Crkve 10. studenoga 2015. godine u Firenci naglasio da »ne smijemo biti opterećeni 'vlašću' (moći), čak i onda kad je ta vlast korisna i funkcionalna prema društvenoj ulozi Crkve.«⁴⁵

Onaj koji istinski želi dijalog kršćanstva i suvremenog čovjeka, Crkve i društva, mora prihvatiti sekularnost kao važnu odrednicu modernog vremena. Vjernik bi sekularizaciju trebao shvaćati kao proces postajanja svijeta svjetovnim i priznavanja 'autonomije zemaljskih stvarnosti', o kojoj govori Drugi vatikanski koncil u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*. Ispravno shvaćena sekularizacija upravo je zahtjev biblijske vjere u Boga Stvoritelja, koji priznaje autonomiju svijeta koji je stvorio.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 85–102.

⁴⁵ Santo Padre FRANCESCO, Incontro con i rappresentanti del V convegno nazionale della Chiesa italiana. Discorso del Santo Padre (10. XI. 2015.), u: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/november/documents/papa_francesco_20151110_firenze-convegno-chiesa-italiana.html (18. III. 2019.).

Summary

**A CONTRIBUTION TO THEOLOGICAL EVALUATION OF THE
CONCEPT OF SECULARITY**

Marko MEDVED

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Theology in Rijeka – Dislocated Studies
Omladinska 14, HR – 51 000 Rijeka
markomedved@gmail.com

The article offers the author's contribution to theological reflection on secularity today. The article emphasises the importance of correct understanding and acceptance of secularity among believers as a precondition of successful conduction of the Church's mission that consists of the proclamation of faith. In the process of transmitting faith to the contemporary human being, the Church needs to primarily enter into dialogue with persons in their freedom and individuality, instead of conversing with institutions, structures and dominant ideologies. Correctly understood secularisation is actually a demand of the Biblical faith in God the Creator who recognises autonomy of the world that he created. Building especially on the thought of Italian theologian born in Rijeka, Severin Dianich, the author elaborates on certain positive aspects of secularisation that might make the transition from pre-conciliar to post-conciliar living of Christianity easier for believers. In the context of secularity, the need for evaluating the specific role of lay persons in the Church is emphasised. Through secularisation, i.e., the loss of older forms of power, the Church in its »new form« assumes a humble place in the world.

Keywords: *secularity, Second Vatican Council, religious freedom, lay persons.*